

Academia Română
Institutul de Istorie „George Barițiu”
Cluj-Napoca

Rezumatul tezei de doctorat

COMUNITATEA GERMANĂ DIN BANATUL MONTAN (1918-1940). ASPECTE
SOCIO- ECONOMICE, POLITICE ȘI CULTURALE

Coordonator :

Dr. Gheorghe IANCU

Cercetător științific principal I

Doctorand:
Cristian RUDOLF

2014

Cuprins:

Capitolul I: *Istoriografia temei*

1.1 Aspecte economico - culturale

1.2 Elemente sociale

1.3 Probleme politice

Capitolul II: *Viața socială din cadrul comunității germane din Banatul de munte pe durata anilor interbelici*

2.1 Habitat și populație

2.1.1 Cadrul geografic al Banatului de munte

2.1.2 Așezări și populație

2.1.3 Organizarea administrativă a Banatului Montan

2.1.4 Lămurirea originii germanilor din Banatul Montan: șvabi, pemi, austrieci?

2.1.5 Raporturi demografice comparative cu majoritatea română și cu alte minorități în anii interbelici

2.2 Elite și structuri sociale

2.2.1 Considerații teoretice

2.2.2 Elite politice

2.2.3 Elite economice

2.2.4 Elite religioase

2.3 Asociații și grupări

2.3.1 Asociații de funcționari

2.3.2 Asociații politice și religioase

2.3.3 Asociații sportive și de drumeție

2.3.4 Asociații de pensii și ajutor reciproc

2.3.5 Sindicate profesionale și bresle de meseriași

2.3.6 Contextul social interbelic

2.3.7 Conflicte de muncă

2.4 Viața cotidiană

2.4.1 Întruniri. Reuniuni.

2.4.2 Evenimente infracționale: jafuri, prostituție, crime, trafic de stupefiante

Capitolul III: *Realități economice privind comunitatea germană din Banatul Montan*

1918-1940

3.1 Contextul economic intern și extern

- 3.2 Ocupațiile germanilor
 - 3.2.1 Ocupațiile germanilor din mediul urban
 - 3.2.2 Ocupațiile germanilor din mediul rural
 - 3.2.3 Probleme agrare ale germanilor din Banatul Montan
 - 3.2.4 Industria practică de germanii din Banatul Montan
- 3.3 Ajutoare financiare primite de etnicii germani din partea Comisiei de pensii și ajutor reciproc a U.D.R. (fosta Casă minieră Bruderlade)

Capitolul IV: *Aspecte ale vieții politice referitoare la comunitatea germană din Banatul de munte în perioada 1918-1940*

- 4.1 Contextul politic
 - 4.1.1 Contextul politic intern
 - 4.1.2 Contextul politic internațional
- 4.2 Mențiuni ale germanilor din Banatul Montan în fondurile documentare ale Ministerului de Interne
- 4.3 Studii de caz
- 4.4 Corespondențe personale

Capitolul V: *Manifestări culturale ale comunității germane din Banatul Montan în perioada interbelică*

- 5.1 Problema educației școlare la nivel primar și secundar în cadrul minorității germane din Banatul de munte
- 5.2 Asociații culturale
 - 5.2.1 Asociații de muzică și cântări, operete și coruri
 - 5.2.2 Activitatea teatrală
- 5.3 Pelerinaje, exerciții spirituale, cursuri de formare moral-civică și devoțiuni
- 5.4 Creații cultural-științifice
 - 5.4.1 Opere literare, inovații tehnice și mijloace de divertisment
 - 5.4.2 Oameni de știință și cultură
- 5.5 Presa culturală de limbă germană care a circulat în Banatul Montan pe parcursul anilor interbelici
 - 5.5.1 Revista „Von der Heide”
 - 5.5.2 Revista „Banater deutsche Kulturhefte”
 - 5.5.3 Revista „Banater Monatshefte“

5.6 Folclorul urban și rural

5.6.1 Creații folclorice tematice din mediul urban

5.6.2 Creații folclorice tematice din mediul rural

Capitolul VI: *Concluzii finale, contribuții personale și diseminarea cercetării*

6.1 Concluzii

6.2 Contribuții personale și diseminarea cercetării

6.2.1 Contribuții personale

6.2.2 Diseminarea cercetării

Bibliografie

Surse inedite

Fonduri documentare

Surse editate

Culegeri de documente

Cărți

Studii și articole

Ziare

Index de locații și nume

Index locații

Index nume

Anexe

Anexa I

Anexa II

Anexa III

Anexa IV

Anexa V

Anexa VI

Anexa VII

Anexa VIII

Cuvinte cheie: Banatul Montan, minoritatea germană, perioada interbelică, recensăminte, ocupații, conflicte de muncă, alegeri locale, viață culturală.

Realizarea unei narațiuni veridice, *so wie es eigentlich gewesen ist, așa cum a fost în realitate*, pentru al cita pe istoricul Theodor Mommsen, despre comunitatea germană din Banatul Montan în cursul anilor interbelici se dovedește a fi un demers necesar mai ales că operele ultimelor decenii tratează comunitatea germană din România la modul general, fără a acorda un spațiu aparte acestei micro-regiuni.

Analizând operele care au atins, fie doar și tangențial, istoria comunității germane din Banatul Montan interbelic, putem afirma că multe dintre acestea, de dată mai recentă sau mai îndepărtată, au insistat fie pe elementul politic al acestei minorități, uneori și pe cel economic, fără a acorda importanță celui social ori cultural. Ceea ce s-a scris până acum despre acest subiect, este în unele cazuri corect, în altele incorect, dar în ambele situații încă insuficient, deoarece nu s-a pătruns în profunzimea problematicii sub toate aspectele ei: economic, social, politic și cultural. În aceste condiții, demersul autorului acestei teze de doctorat a fost să descopere multe din informațiile aflate în sursele primare, să le redea circuitului istoriografic, să le analizeze și interpreteze.

Pe parcursul secolelor, o serie de istorici, de altfel nu lipsiți de merite, au săvârșit frecventa eroare de a afirma că populația germană a Banatului este alcătuită în totalitate din șvabi, veniți din zona Württemberg sau din Alsacia și Lorena. Eroarea este explicabilă prin denumirile acordate germanilor din zona bănățeană, în perioada dualismului austro-ungar¹. Sub influența unor scriitori din Germania și Austria, ca de pildă Adam Müller Guttenbrun, termenul “șvab” a primit un prerogativ de onoare, anume cel al colonistului care a supus elementele naturii². La începutul secolului XX, mai mulți autori au considerat că germanii din Ungaria se împart în sașii din Transilvania și șvabii din Banat.

Eroarea de încadrare a acestor scriitori se referă la omisiunea celorlalte grupuri de coloniști germani veniți din: Boemia, Burgenland, Carinthia, Cehia, Moravia, Slovacia,

¹ Karl Ludwig Lupșiasca, *Dem Emporbringen und Aufblühen dieser Bergwerke. Eine Geschichte des Banater Berglands in der Zeitspanne 1855-1920*, București, ADZ- Verlag, p. 34.

² Alfred Richter, *Mein Reschitza*, Timișoara, Hunyadi-Buchdruckerei, 1922, p. 33.

Știria, Tirol și Zips, care au fost colonizați în zona montană a Banatului³. Cei care au fost colonizați în secolul XVIII și nu erau la origine etnici germani, au trecut printr-un proces de germanizare în secolul XIX, ajungând să se considere în prima jumătate a veacului XX ca fiind membrii ai acestei etnii. Ei erau percepuți ca etnici germani de către membrii majorității românești care nu mai făceau deosebiri pe considerent că strămoșii lor veniți în zona de munte a provinciei fuseseră la origini austrieci, știrieni, tirolezi, boemi, moravi sau italieni. Unii autori precum: Engelmann⁴, Bell, Herrschaft, Lupșiasca, Petri, Schöffler și Windhager⁵ nu au luat în considerare cartea istoricului Țintă⁶, fie datorită faptului că și-au redactat propriile opere înainte de perioada de creație a acestui istoric, fie datorită faptului că nu au avut acces la scrierea acestuia. Oricare ar fi fost motivul, rezultatul s-a concretizat în confuzia des întâlnită în istoriografia perioadei interbelice și postbelice, de a-i asimila sub aspect cultural pe germanii din Banatul de munte (austrieci, cehi și italieni germanizați), cu șvabii din zona de câmpie a provinciei (würtemberghezi, alsacieni, loreni și renani).

Demersul științific de identificare a surselor, de parcurgere a bibliografiei și de redactare a tezei mele de doctorat a fost caracterizat printr-o strânsă colaborare dintre toate sursele informaționale existente, atât cele edite cât și cele inedite. Acest mod de lucru în care cercetătorul utilizează în strânsă cooperare informațiile mai noi și cele mai vechi poartă numele de *Hugging Technique*, fiind originar din spațiul lingvistic anglo – saxon, unde fusese în mod eronat atribuită istoricului Samuel P. Huntington. Desigur că istoricul, ajuns celebru pentru opera sa, *The Clash of Civilizations*, nu a inventat această tehnică, ea fiind creată de către istoricii școlii de la Annales, anume Lucien Febvre și Fernand Braudel, între 1922 și 1929. Concret demersul presupune dublarea informațiilor bibliografice de cele arhivistice, care susțin și verifică narațiunea din cadrul fiecărui capitol al tezei. Astfel datele din cărți și articole, de epocă sau contemporane, au fost completate, verificate și argumentate. Concluziile au fost astfel logic structurate și se vor bucura de o valoare științifică sporită.

³ Carol Göllner, *Studii de istorie a naționalității germane și a înfrățirii ei cu națiunea română*, vol. II, București, Editura Politică, 1981, p. 18.

⁴ Nikolaus Engelmann, *Banat. Ein Buch der Erinnerung in Bild und Wort*, Pannonia Verlag, Freilassing, 1972, p. 35

⁵ Josef Windhager, *Meine Heimat*, manuscris al familiei, Reșița, 1941, p. 30.

⁶ Aurel Țintă, *Colonizările habsburgice în Banat 1716-1740*, Timișoara, Editura Facla, p. 86.

Susnumita tehnică de lucru a fost susținută și completată de mixajul metodelor de cercetare, anume de demersul micro-analitic și selectiv, prin care sunt fixate punctele de greutate științifică ale tezei. A fost descris punctul central al cercetării, dar și mediul său înconjurător, precum și relația: capitală - provincie, oraș - sat.

Desigur că acest fapt implicase o riguroasă filtrare a informațiilor găsite, atât cele bibliografice cât și cele documentare. Narațiunile și descrierile din cadrul lucrării precum și partea de concluzii trebuiau fundamentate prin date receptate din cărțile citite, din fondurile documentare cercetate dar și din publicațiile vremii. Informațiile preluate dintr-o sursă au fost filtrate cu deosebită atenție, comparate cu informații identice sau similare din alte surse, iar dacă exista o coroborare, atunci fuseseră utilizate la construcția textului. Citatele utilizate spre exemplificare din publicațiile epocii și din fondurile documentare, dacă erau în alte limbi decât cea română, au fost traduse și inserate în corpul textului.

Alături de cărțile, studiile și articolele scrise de diverși autori: istorici, sociologi, ingineri metalurgi și minieri, lideri sindicali ori jurnaliști, fondurile documentare conțin informații interesante și inedite, prea puțin cercetate și valorificate până acum. Acest neajuns prezintă totodată o posibilitate de aducere a unor elemente inedite în economia tezei de doctorat, în sensul că multe din programele de traducere disponibile în format gratuit sau sub licență nu oferă posibilitatea de contextualizare și interpretare. Pentru a da substanță lucrării autorul a realizat un grup solid de anexe documentare, din fonduri arhivistice și comunicate de presă. În urma consultațiilor avute cu Dl. Mag. Josef Wolf de la *Institut für Donaschwäbische Landeskunde*, adică Institutul de Istorie și Cultură al Șvabilor Danubieni din Tübingen, Germania, (prescurtat în continuare I.D.G.L.), cercetătorul a ajuns la concluzia că în cadrul sistemului de cercetare și redactare a tezei de doctorat era necesar să valorifice sursele informaționale din cadrul jurnalelor unor personalități de renume a Banatului Montan dar mai ales din cadrul unor colecții particulare de fonduri documentare care se regăsesc în cadrul Arhivelor Naționale ale României:

1. Fondurile documentare cercetate la Caransebeș (Arhivele Naționale, Direcția județeană Caraș - Severin, prescurtate în continuare A.N.D.C.S.) au dezvăluit date inedite despre minoritatea germană după cum fusese descrisă în actele realizate de: organele de poliție din Băile Herculane, Caransebeș, Oravița și Reșița, activitatea administrativă a Prefecturii județului Caraș, băncile agricole din Bocșa Montană, Caransebeș și Oravița, în cele întocmite cu prilejul aplicării Reformei agrare din 1921 prin intermediul Comunității de Avere și a comisiei specifice de la nivel județean, fără a omite, desigur, cele legate de

activitatea de protecție socială și într-ajutorare reciprocă a Institutului de pensii gestionat de societatea U.D.R. în intervalul 1918-1930.

1. În paralel, datele recoltate în Timișoara (Arhivele Naționale, Direcția județeană Timiș, prescurtate în continuare A.N.D.T.) au relevat informații despre: activitatea etnicilor germani în cadrul inspectoratului școlar al județului Severin precum și nivelul lor de implicare în producția agricolă pe durata anilor interbelici. Nu au fost neglijate informațiile din cadrul arhivelor Episcopiei Romano – catolice (Archivium Diocesanum Timisoarensis, prescurtat în continuare A.D.T.), acestea conținând date inedite cu privire la corespondența diferitelor asociații profesionale și culturale formate din germani locuitori atât în zona de câmpie cât și în cea de munte a Banatului în intervalul 1929-1944.

2. Deosebit de interesante sub aspect economic și politic s-au dovedit informații preluate ca urmare a cercetării aplicative, desfășurate în cadrul centrelor de documentare din București (Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale, precum și Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, prescurtate în continuare A.N.C.D.B. și respectiv A.C.N.S.A.S.). Astfel, evoluția politică a minorității studiate se regăsește în fondurile documentare conținând informații asupra: Consiliului Dirigent, Direcției Generale a Poliției, Ministerului de Interne și Externe, precum și a Serviciului Secret de Informații. Meandrele vieții economice parcurse de comunitatea minoritară în cauză sunt descrise prin intermediul datelor aflate în dosarele ce tratează: aplicarea Reformei Agrare din 1921 în județele Banatului de munte, dar și legislația industrială și comercială adoptată în Camera Deputaților și Senat în intervalul 1923-1938. Adeseori, problemele economice au fost identificate ca fiind cauza celor politice, iar uneori cele din urmă se suprapun celor dintâi. Este cazul evenimentelor descrise în paginile fondurilor care se ocupă de evoluția istorică a minorității germane din România între 1929 și 1940 și a Grupului Etnic German 1940-1944. Bunăoară, informațiile atestă multiple interferențe între cele două planuri de existență menționate anterior cu o puternică extindere în cel cultural și o influențare profundă a vieții sociale.

Comunitatea germanilor din Banatul românesc interbelic este nemijlocit legată de conceptul istoric cunoscut sub numele de: *trecutul–prezent, Vergangene Zukunft*. Pornind de la explicitarea teoretică a *conceptului de istorie: der Begriff Geschichte*, realizată de Reinhard Koselleck și a *disparității fazelor temporare: Zeitschichten*, autorul a descris stadiul comunității germane din Banatul Montan din intervalul 1918-1940, insistând asupra zonei de munte. Aplicând acest concept, formulat de același istoric am creionat o descriere a

mentalului colectiv sub influențele fenomenelor politice, economice și sociale specifice epocii respective. În cadrul demersului de cercetare au fost lămurite următoarele aspecte ale existenței comunității germane din zona de munte a provinciei Banat în intervalul dintre cele două războaie mondiale:

1. Definirea unui grup etnic minoritar raportat la cel majoritar în cadrul unui stat național european din perioada interbelică. Finalitatea demersului științific de cercetare legat de una sau mai multe dintre minoritățile naționale din România, în general, dar și de germanii din Banatul Montan, în special.

2. Caracteristice lingvistice și culturale ale comunității germane din Banatul Montan în perioada interbelică.

3. Relații acestei comunități minoritare cu autoritățile românești pe parcursul intervalului 1918-1940.

4. Relaționarea membrilor acestei comunități cu identitatea, de etnie minoritară și cu cea de civică, de cetățeni români.

5. Integrarea germanilor din Banatul de munte în cadrul vieții culturale și sociale a României de-a lungul anilor dintre cele două războaie mondiale.

6. Impactul perioadelor de ascensiune și a celor de recesiune din cadrul evoluției economice interbelice a statului român asupra comunității germane din zona muntoasă a Banatului.

7. Caracterizarea conflictului de loialitate sub aspect politic pe parcursul deceniilor III și IV ale secolului XX pentru minoritățile naționale din România. Percepția și reacția germanilor din Banatul de munte la această situație de criză.

8. Influența exercitată asupra germanilor din zona montană a Banatului de principalele curente și doctrine politice ale primei jumătăți a secolului XX. Poziția lor față de socialism, social - democrație, comunism, fascism, național – socialism.

Dintre resursele avute la dispoziție pe parcursul realizării acestei cercetări, interesante și bogate în informații s-au dovedit cele cercetate la Biblioteca Institutului de Istorie și Cultură a Șvabilor Danubieni din Tübingen și Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale din București. Aceste date inedite, relevante pentru studierea istoriei germanilor din Banatul Montan în perioada interbelică, urmează să fie integrate circuitului științific prin publicarea unor volume de documente. Modul în care aceste resurse documentare au fost utilizate în aceasta lucrare, concluziile și deducțiile obținute în urma unor procese logice, precum și punctele de vedere avansate pe parcurs au fost și sunt asumate fără rezerve de autor.